

PRIKAZI

**Sigrid Metz-Göckel, A. Senganata Münt,
Mirjana Morokvašić (eds.)**

MIGRATION AND MOBILITY IN AN ENLARGED EUROPE – A GENDER PERSPECTIVE

Barbara Budrich Publishers – Leverkusen Oplanden Nemačka, 2008. pp. 304

Monografija *Migration and mobility in an enlarged Europe – A gender perspective* (Migracije i mobilnost u proširenoj Evropi – kroz rodnu perspektivu) nastala je kao rezultat istraživačkog projekta "Borders – leeway: migration movements of Polish women to the Ruhr-area in Germany" (Granice – neometan prolaz: migraciona kretanja žena iz Poljske u rursku oblast u Nemačkoj).

Kako navode urednice monografije u uvodnom delu – Mobilnost u proširenoj Evropi iz rodne perspektive (Gendered mobilities in an enlarged Europe), kraj blokovske podele sveta na Istok i Zapad inicirao je značajna migraciona kretanja stanovništva. Rušenje Berlinskog zida 1989. godine i pad totalitarnih režima u državama Srednje i Istočne Evrope nagovestio je novu fazu u evropskim migracijama. Uslovno govoreći, "migracioni prostor" između Istoka i Zapada, Istoka i Juga u isto vreme pojavljuje se i kao prostor porekla i prostor prijema, tranzita i cirkulacije. Zemlje iz kojih se ranije uglavnom iseljavalo (npr. Italija, Poljska i Turska) sada postaju i zemlje u koje se useljava. Politički i ekonomski procesi tranzicije u većini zemalja Istočne i Centralne Evrope nisu praćeni samo rastom stope nezaposlenosti, već i proširivanjem spektra novih mogućnosti.

U svetlu sve prisutnijeg trenda feminizacije migracija u svetu (u Evropi žene čine većinu migrantske populacije), i njihove značajne zastupljenosti u poslovima koji su nesigurni i malo plaćeni, i pripadaju uslužnom sektoru (uglavnom su domaćice, dadilje, negovateljice starijih) u okviru privatnih domaćinstava, u monografiji se iz nekoliko različitih perspektiva i kroz analizu više studija slučaja bliže objašnjavaju savremeni oblici mobilnosti i transnacionalne migracije žena iz i u okviru zemalja Srednje i Istočne Evrope, i njihovi poslovi i iskustva uglavnom u okviru domaćih uslužnih poslova. Sociološka i antropološka istraživanja čiji su rezultati prezentovani

u knjizi, sprovedena u Poljskoj, Turskoj, Nemačkoj, Holandiji, Austriji, Italiji i Slovačkoj, osvetljavaju polje nedovoljno poznatih oblika savremenih migracija – transnacionalnog načina poslovanja čiji se učesnici u isto vreme nose i sa deprofesionalizacijom rada i usaglašavanjem radnih i privatnih obaveza usled života u dve države istovremeno.

U prvom delu – Međunarodna podela (reproduktivnog) rada u kontekstu Evrope nakon pada Berlinskog zida (International division of (reproductive) labour in the context of post-wall Europe), Kristina Slani (Kristina Slany) analizira migracije žena iz Srednje i Istočne Evrope iz demografskog i sociološkog ugla. 1989. godinu simbolično uzima kao početak nove faze u migracijama žena iz analiziranih zemalja. Postavlja se pitanje da li to za žene donosi i promenu od "sistemom-određene sudbine" ka "sistemom-određenog izbora" (odnosno izlazak iz faze u kojoj usled totalitarnih komunističkih režima zemalja Srednje i Istočne Evrope žene sebe nisu doživljavale kao nezavisni subjekt u međunarodnim migracijama). U zaključku autorka navodi osnovne smernice za proučavanje u opštem smislu uočenih razlika između muških i ženskih migracionih obrazaca, koje se uglavnom odnose na način organizovanja domaćinstva i podelu tzv. "produktivnog" (rad koji donosi prihod) i "reproduktivnog" (obaveze u okviru porodice i domaćinstva) rada.

Klaudija Finoteli (Claudia Finotelli), upoređujući migracione politike Italije i Nemačke, zaključuje da obe zemlje "rešavaju" paradoks između restriktivnih mera i strukturalne potrebe za poslovima u okviru domaćinstva na različite načine, ali sa istim rezultatima. U obe zemlje je postignuto da se "željeni, ali nedobrodošli migranti" preobrase u dobrodošle, tako što njihov status čine što je moguće nesigurnijim. Takav stav doprineo je da se u okviru analiziranih država stvaraju transmigrantske zajednice, koje pronalaze način da žive i rade "izvan" granica. Autorka zaključuje da postojeći politički stav prema migrantima u analiziranim državama, koji nije proizvod racionalnih imigracionih politika, predstavlja posledicu ranijih negativnih iskustava u sferi migracija, a da će njegovo usaglašavanje sa trenutnim potrebama za radnom snagom u ekonomski razvijenim društvima predstavljati najveći izazov za buduće migracione politike.

Analizirajući potrebu bračnih parova u Italiji za plaćenim radom u domaćinstvu (kućni poslovi i čuvanje dece), Ludovika Banfi (Ludovica Banfi) zaključuje da se krajem 1990-ih godina značajno povećava potreba za ovakvom vrstom usluga. U okviru faktora koji u najvećoj meri utiču na predviđanje potreba za plaćenim poslovima vođenja domaćinstva je socijalni status poslodavaca – određen njihovim nivoom obrazovanja i profesionalnim statusom. Međutim, radni status žene se pokazao kao manje značajna varijabla. Takođe, pokazalo se da je starost poslodavaca važan faktor u

objašnjenju potrebe za plaćenim radom u okviru domaćinstva. Za razliku od kućnih poslova, radni status žene je ključna varijabla za predviđanje potrebe za poslove čuvanja dece. Autorka, međutim, ističe da obrazovni nivo oba partnera nema signifikantnu vrednost, dok je profesionalni status žene značajniji nego profesionalni status muža. To govori da samo ukoliko je porodični prihod visok i zanimanje i profesionalni status žene to omogućavaju, odluka o angažovanju osobe za čuvanje dece će biti doneta. U protivnom, ukoliko je prihod nizak, za ženu je prihvatljivije da se odrekne rada i posveti se obavljanju kućnih poslova i čuvanju decu.

U drugom delu – Kada države blagostanja zataje: privatna rešenja za javne dužnosti (When the welfare state fails: private solutions for public duties), Dobrhona Kauva (Dobrochna Kałwa) na osnovu 20 intervjua analizira način poslovanja žena iz Poljske, koje u Nemačkoj rade kao čistačice i negovateljice za stare i/ili nesposobne, prema rotacionom principu – na po dva do tri meseca su u Nemačkoj i Poljskoj. Autorka se fokusirala na različite aspekte koordinacije više uloga koje ove žene u isto vreme vode u dva različita društvena i kulturna sistema: koordinacije između zaposlenja u Nemačkoj i obaveza oko porodice koja živi Poljskoj, kao i različite aspekte rada i odnosa sa poslodavcima u Nemačkoj.

Sabina Hes (Sabine Hess) analizira osobine *au pairs* poslova mladih devojaka iz Slovačke u Nemačkoj, koji se formalno vode kao vid kulturne razmene, međutim, suštinski predstavljaju vrstu neformalnog zaposlenja – čuvanje dece i obavljanje kućnih poslova u domaćinstvu u kome i stanuju.

Ajša Akalin (Ayşe Akalin) analizira Tursku kao sve privlačniju zemlju destinacije za veliki broj žena iz Istočne Evrope – Moldavija, Bugarska i Ukrajina (u drugoj polovini 1990-ih) i Centralne Azije – Azerbejdžan, Turkmenistan i Uzbekistan (u poslednjih nekoliko godina) koje se angažuju za obavljanje poslova u domaćinstvu. Posebna pažnja je posvećena specifičnom odnosu prema poslu dadilje, i razlikama u odnosu prema porodičnom autoritetu dadilja iz Turske i stranih dadilja u turskim porodicama, jer preovladava uverenje da decu ne može da odgaja neko angažovan sa strane, već samo neko ko ih voli, tj. član porodice. Sa druge strane, angažovanje stranih dadilja, koje imaju profesionalan odnos prema poslu, za zaposlenu ženu iz srednje klase u Turskoj predstavlja pokušaj prevazilaženja još uvek dominantnog patrijarhalnog sistema vrednosti, otpora hijerarhiji članova porodice i bespogovornom povinovanju autoritetu starijih, naročito kada su ženski članovi u pitanju.

U trećem delu – Migracije kao resurs (Migration as a resource), akcentat je stavljen na bliže objašnjavanje novih oblika radnih migracija koji su se značajno razvili nakon pada Berlinskog Zida. David Karjanen (David

Karjanen) se bavi analizom *just-in-time* migracija, kao atipičnog vida cikličnih i sezonskih migracija. Autor proučava ovaj migracioni proces među migrantima iz Slovačke koji u Zapadnoj Evropi rade u hotelima, restoranima, noćnim klubovima ili u okviru domaćinstava, i razmatra širi kontekst kako bi se bolje razumela dimenzija diferenciranosti radnih migracija prema polu u kontekstu proširene Evropske unije.

Norbert Kajrus (Norbert Cyrus) objašnjava na koji način tokom vremena žene iz Poljske koje rade kao kućne pomoćnice u Berlinu usaglašavaju obaveze i "tamo" i "ovde", kako se takav "mobilni" način života tokom vremena odražava na njih same i njihove porodice. Istraživanje je pokazalo da ilegalno zaposleni poljski radnici u domaćinstvima u Nemačkoj veoma naporno rade kako bi obezbedili sigurnost za sebe i svoje porodice u uslovima dvostruke nesigurnosti. Migrantkinje iz Poljske razvijaju i aktivno mobilišu društvene mreže i razvijaju mobilne poslove kako bi održavali svoj uobičajeni način života. Autor zaključuje da to upućuje na zaključak Mirjane Morokvašić iz sredine 1990-ih godina da Poljakinje zauzimaju takve stavove u svojim mobilnim životima koji im služe kao "sredstvo da ne emigriraju".

Senganata Minst (A. Senganata Münster) se na primeru Poljakinja u Nemačkoj (oblast Rur) bavi pitanjem kako se migracije obavljaju i pored restriktivnih propisa. Na osnovu 21 intervjua, došla je do zaključka da su svi morali da se oslanjaju na društvene veze, odnosno posrednike, kako bi uspeli da migriraju i nađu posao u Nemačkoj. Razlozi su i strukturalne prirode, nemaju dozvolu za rad, i lične prirode, većina ispitanika u inicijalnoj fazi nije znala nemački jezik. Autorka bliže objašnjava procese pronalazjenja poslova i smeštaja i mesto posrednika u tome.

Rus Pajpers (Roos Pijpers) izučava načine na koje holandski poslodavci i poljski radnici-migranti na domišljat način zaobilaze restriktivne mere koje sprečavaju slobodno cirkulisanje radne snage u Holandiji.

U poslednjem, četvrtom delu – Kretanja u različitim pravcima – Poljska na raskršću (Multidirectional flows – Poland at the cross-roads), Dorota Prašalovič (Dorota Praszalowicz) daje detaljan pregled istraživanja o poljskim migracijama sa naglaskom na karakteristike savremenih emigracionih kretanja žena iz Poljske: pravce, načine i razloge, dužinu boravka, glavne demografske karakteristike migranata i drugo. Autorka zaključuje da su migracije, danas popularna životna strategija u post-komunističkim državama, uključujući i Poljsku, ugrađene u tradiciju emigracionih tokova iz Južne i Istočne Evrope. Međutim, za razliku od prošlih vremena, današnje migracije ukazuju na globalizaciju, sa jedne strane, i snažne promene koje se odvijaju u mnogim postkomunističkim nacionalnim državama, sa druge strane.

Kristina Slani (Kristina Slany) analizira osnovne principe poljske imigracione politike i socio-demografsku situaciju kada se posmatra useljavanje stranaca u Poljsku, uključivanje imigranata u društveni život Poljske, kao i problem ilegalnog rada i prostitucije. Autorka zaključuje da negativna gotovo dramatična iskustva sa emigracijom već imaju negativnu povratnu reakciju u različitim sektorima privrede, dok stalan priliv imigranata postaje neophodan za njeno efikasno funkcionisanje. Stoga, bez politike koja ne omogućava imigrantima samo da rade, već i da rade i da žive u Poljskoj, ona neće postati privlačna zemlja destinacije.

Prema tvrdnji značajnog broja istraživača u međunarodnim migracijama u budućnosti dominiraće tendencije globalizacije – povećaće se broj zemalja iz kojih se iseljava, kulturni i društveni spektar emigranata postaće sve kompleksniji, a ubrzaće se migracioni tokovi, i to u svim delovima sveta. Sa druge strane, smatra se da je proučavanje migracija kao "eksplozivnog" fenomena ideološki pristrasno i nastalo na vizijama migracija iz XIX veka. Međutim, bez obzira na mogućnosti predviđanja budućih trendova u međunarodnim migracijama, neosporan je trend rastuće feminizacije migracionih tokova.

Potreba detaljnijeg proučavanja migracija iz rodne perspektive višestruko doprinosi boljem razumevanju ne samo procesa koji iniciraju međunarodne migracije i oblika migracionih kretanja, već i tematike koja govori o tome šta se događa sa ljudima koji dođu u zemlju destinacije. U tom svetlu, i ova monografija predstavlja doprinos upotpunjavanju znanja o ovim nedovoljno proučavanim oblicima migracionih kretanja u Evropi, i to ne samo u naučnom smislu, već i kao element za formiranje političkog odgovora koji bi bio na dobrobit i migranata, i zemalja porekla, tranzita i destinacije.

Jelena Predojević-Despić